

шукати нові ринки збуту, в основному за рахунок експорту.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Перспективы развития пищевой отрасли в Украине [Електронний ресурс] / В. Заяц. – / Електронний журнал. - 2011. – Режим доступу : http://ibcontacts.com.ua/ru/perspectivy_food_in_ukrane/
2. Державний комітет статистики України [Електронний ресурс] / Режим доступу : http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/oper_new.html
3. Обзор рынка шоколада и шоколадных изделий [Електронний ресурс] / Е. Кучерявая. – / Рейтингове агентство «Кредит – Рейтинг». – Режим доступу : <http://www.credit-rating.ua/ru/analytics/analytical-articles/12579/>
4. Факторы удорожания кондитерской продукции [Електронний ресурс] / Д. Говдя. – / Інформаційне агентство ЛІГАБізнесІнформ. - 2010. – Режим доступу : <http://biz.liga.net/articles/EA100064.html>

УДК 330.214 + 664.761(477)

НІКІШИНА О.В., канд. екон. наук, старший науковий співробітник

Інститут проблем ринку та економіко-екологічних досліджень НАН України, м. Одеса

КРИТЕРІАЛЬНА ОЦІНКА ТА ДІАГНОСТИКА УКРАЇНСЬКОГО РИНКУ БОРОШНА

Проведено критеріальну оцінку динаміки розвитку внутрішнього ринку борошна, визначено його сильні та слабкі сторони. Обґрунтовано перспективні напрями розвитку даного ринку, орієнтовані на активізацію його відтворювальної функції.

Ключові слова: ринок борошна, критеріальна оцінка, діагностика, державне регулювання.

Criterion score dynamics developments of the home flour market have been appraise, its strong and weak sides was determined. The perspective directions of the market development, oriented on activation of its reproduction functions have been ground.

Keywords: market of flour, criterion score, diagnostics, government regulation.

Вступ. В умовах подолання наслідків системної кризи першочерговим завданням держави є підвищення ефективності діючих механізмів регулювання та управління стратегічними продовольчими ринками. Практика свідчить, що прийняття обґрунтованих управлінських рішень стосовно регуляторних форм та методів повинно базуватися на системі взаємоузгоджених критеріїв, які дозволяють здійснити різноаспектний кількісний і якісний аналіз динаміки розвитку ринку, ідентифікувати ключові проблеми, а також діагностувати його сильні та слабкі сторони. Результати критеріальної оцінки є основою поточного і перспективного управління ринком, прогнозування його розвитку, прийняття адекватних управлінських рішень за умов кризових проявів, зокрема, цінних збурень, які часто виникають на ринках соціально значимої продукції. Відповідно, ступінь достовірності, об'єктивності, узгодженості критеріїв та їх груп (критеріальних блоків) є одним із головних чинників ефективності регуляторної політики, що визначає актуальність і практичну значимість обраного напрямку дослідження.

Постановка завдання. Мета статті – здійснення критеріальної оцінки та діагностики внутрішнього ринку борошномельної продукції на основі запропонованої автором методикою – визначила низку завдань:

- ідентифікація ринку борошна;

- проведення критеріальної оцінки динаміки його розвитку в розрізі головних критеріальних блоків (виробничого, економічної концентрації, фінансового, державного впливу);
- побудова за результатами оцінки матриці SWOT – аналізу;
- обґрунтування перспективних напрямів розвитку борошняного ринку та методів його цілеспрямованого регулювання.

Результати. Для різноаспектної оцінки та ідентифікації латентних тенденцій розвитку внутрішнього ринку борошна скористаємося розробленою автором методикою критеріальної оцінки (далі – МКО) продовольчих ринків [1]. Її перший етап (ідентифікація ринку) передбачає визначення територіальних, товарних і часових меж товарного ринку, його структури та суб'єктів.

Ідентифікація ринку за географічними, товарними та часовими межами здійснюється відповідно до діючої Методики визначення монопольного (домінуючого) становища суб'єктів господарювання на ринку [2]. Український ринок борошна за сукупністю ознак, що визначають його територіальні межі, можна віднести до категорії державних ринків; правильність такого висновку підтверджує значення показника СВР (ступеня відкритості ринку) щодо міжнародної торгівлі (табл. 1). Товарні межі ринку можуть варіювати в залежності від мети і завдань дослідження, обсягу інформаційної бази тощо. В статисти-

ФОРМУВАННЯ ТА РОЗВИТОК РИНКУ ПРОДУКТІВ ХАРЧУВАННЯ

стичній звітності та аналітичних оглядах ринку використовується, як правило, видова диференціація борошна, водночас у відповідних державних стандартах в залежності від органолептичних і фізико-хімічних показників борошна певного напрямку

використання наводиться більш детальна його класифікація (зокрема, для пшеничного хлібопекарського борошна виділяють п'ять його різновидів) (див. табл. 1). Часові межі внутрішнього борошняного ринку складають один рік.

Таблиця 1

Територіальні (географічні) і товарні межі ринку борошна

<i>МЕЖІ</i>	<i>КЛАСИФІКАЦІЙНІ ОЗНАКИ</i>	<i>ВИДОВІ ХАРАКТЕРИСТИКИ</i>
Територіальні	Здатність до переміщення (попиту, пропозиції)	Державний ринок (СВР щодо міжнародної торгівлі < 40%)
Товарні	Види зернових культур, що переробляються на борошно (статистична звітність)	– борошно пшеничне; – борошно пшенично-житнє; – борошно із інших злакових культур, крім пшениці
	Напрямки промислового використання пшеничного борошна	– борошно з м'якої пшениці для хлібопекарських і мучнистих кондитерських виробів; – борошно з твердої пшениці для макаронних виробів.
	Показники пшеничного хлібопекарського борошна (державний стандарт)	– борошно вищого сорту; – борошно 1 сорту; – борошно 2 сорту; – крупчатка; – борошно обдирне.

Для ідентифікації структури ринку, що досліджується, скористаємося теорією відтворювального циклу та методологією секторного аналізу інтегрованих товарних ринків [3]. Згідно до неї, структуру українського ринку борошна можна

представити як сукупність чотирьох взаємопов'язаних секторів відповідно стадіям утворення, подальшої трансформації та споживання якостей товару, а саме: сировинного, виробничого, інфраструктурного та споживчого (рис. 1).

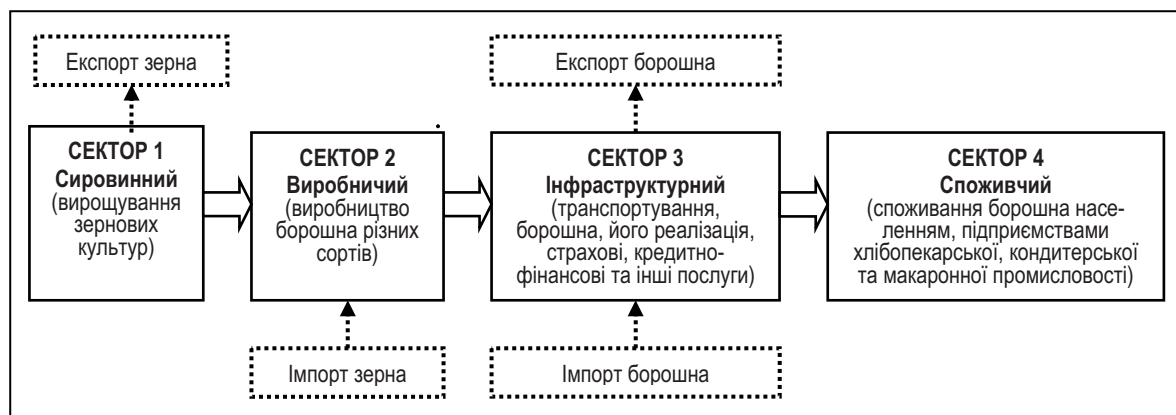

Рис. 1. Секторна структура внутрішнього ринку борошна

Державний ринок борошна є повним чотирьохсекторним ринком, тобто ринком із врівноваженим балансом міжсекторного виробництва, коли товар виробляється із власної сировини (сектор 1) і майже повністю споживається на внутрішньому ринку (сектор 4). Водночас борошняний ринок належить до категорії інтегрованих ринків, оскільки борошно, крім кінцевого споживання, слугує сировиною для підприємств хлібопекарської, кондитерської та макаронної промисловості (див. рис. 1).

Саме розвиток інтегрованих товарних ринків з повним відтворювальним циклом є найбільш

вигідним для держави, необхідною передумовою її сталого економічного зростання.

Важливою характеристикою будь-якого товарного ринку є його ємність та СВР щодо міжнародної торгівлі. Ємність державного ринку борошна склала в 2010/11 МР 3465 тис. тонн, зменшившись порівняно з 2005/06 МР на 4,7% за рахунок скорочення імпорту та стрімкого зростання експортних товаропотоків борошна (табл. 2). При цьому показник СВР склав 0,2 %, зменшившись порівняно з 2005/06 МР на 0,41 %, що свідчить про вкрай низьку залежність внутрішнього ринку борошна від імпорту товару.

Таблиця 2

Ємність і ступінь відкритості державного ринку борошна, тис. т *

Показники	Маркетингові роки					+,- (%)
	2005/06	2006/07	2007/08	2008/09	2010/11	
1. Виробництво (з дооцінкою експертів ІА «АПК-Інформ»)	3637	3538	3755	3705	3580	-1,6
2. Імпорт	22	17	46	5	7	-68,2
3. Експорт	22	16	227	227	122	у 5,5 р.
4. Ємність ринку (1+2-3)	3637	3539	3574	3483	3465	-4,7
5. СВР, % (2/4)	0,61	0,48	1,29	0,14	0,20	—

* – розраховано за даними аналітичних видань [4]

Ідентифікувавши ринок борошна, здійснимо його оцінку за головними критеріальними блоками, зокрема, виробничим, економічної концентрації, фінансовим, державного впливу відповідно до МКО [1]. Виробничі критерії передбачають оцінку дина-

міки та індексів виробництва продукції у розрізі складових секторів ринку. Статистичні дані про обсяги виробництва товару у сировинному, виробничому та споживчому секторах борошняного ринку узагальнено в таблиці 3.

Таблиця 3

Динаміка виробництва зерна, борошна та хлібопродуктів в Україні, тис. т *

Показники	Роки									Відхилення, %	
	1990	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	(10-2)/2	(10-9)/9
<i>1</i>	<i>2</i>	<i>3</i>	<i>4</i>	<i>5</i>	<i>6</i>	<i>7</i>	<i>8</i>	<i>9</i>	<i>10</i>	<i>11</i>	<i>13</i>
1. Зерно, млн. т.	51,01	20,23	41,81	38,02	34,26	29,3	53,29	46,03	39,27	-23,0	-14,7
2. Борошно	7671	2827	2949	2944	2696	2908	3030	2735	2883	-62,4	5,4
3. Хлібобулочні вироби	6701	2335	2307	2264	2160	2034	1978	1826	1902	-71,6	4,2
4. Печиво солодке і вафлі	н.д.	272	285	314	337	358	373	339	356	—	5,0
5. Макаронні вироби	360	110	99,7	104	108	107	113	107	110	-69,4	2,8
6. Макаронні вироби (піддані тепловому обробленню)	н.д.	62,1	66,8	102	108	110	93,7	85,3	97,0	—	13,7

* – розраховано за даними Держкомстату України [5]

Динаміка валового збору зернових культур наочно свідчить про наявність в Україні потужної сировинної бази для розвитку зернопереробного комплексу. За останні п'ять років середній показник зерновиробництва склав 40,4 млн. т, тоді як внутрішнє споживання – всього 26 млн. т, у т.ч. продовольче – близько 6 млн. т. У 1990 р. вітчизняні підприємства переробляли все вирощене зерно, виробляючи 7671 тис. т борошна, 6701 хлібобулочних і 360 тис. т макаронних виробів. У 2010 р. порівняно з базовим 1990 р. обсяги виробництва борошна зменшилися на 62,4%, хлібобулочних та макаронних виробів, відповідно, на 71,6 і 69,4 % (див. табл. 3). В Україні потужності із виробництва борошна оцінюються на рівні 10 млн. тонн, тобто у 2010 р. коефіцієнт використання наявних виробничих потужностей склав всього 28,8%. Скорочення внутрішнього попиту на зернові спричинило їх надлишок на державному ринку, активізувавши експорт культур на зовнішні ринки збуту. Відповідно, експорт сировини із сектору 1, а не продуктів його переробки із доданою вартістю, що утворюються в секторах 2 і 4

(див. рис. 1), призводить до скорочення та розбалансування відтворювальних процесів на ринку. Такі трансформації генерують низку фінансових та соціальних втрат держави, обумовлюючи необхідність реалізації політики стимулювання виробництва доданої вартості товару на продовольчих ринках.

До головних причин зменшення обсягів виробництва борошномельної продукції слід віднести скорочення чисельності населення України, нестабільність кон'юнктури зернового ринку, використання адміністративних методів цінового регулювання як на ринку борошна, так і хлібобулочних виробів. Згідно статистичним даним [5], у 2010 р. порівняно з 2000 р. чисельність населення зменшилася на 7% (відповідно, з 49,4 до 45,96 млн. осіб), при цьому середньодушове споживання хліба знизилося на 13,1%. Водночас істотний приріст обсягів виробництва печива та вафель (його темп у 2010 р. порівняно з 2003 р. склав 30,9%) та макаронних виробів, підданих тепловому обробленню (56,2 %), свідчить про переорієнтацію споживчого попиту з традиційних на нові хлібні продукти, що компенсує спад у

споживанні хліба (див. табл. 3). Слід відзначити, що статистичні дані не враховують обсягів виробництва «тіньового» субсектору ринку, який, за оцінками експертів, складає близько 0,7–1,0 млн. т [4]. Тому для об'єктивної оцінки при складанні балансів попиту і пропозиції борошна враховується показник його виробництва з експертною дооцінкою (див. табл. 2).

У структурі виробництва борошна 92,4% припадає на пшеничне борошно, 6,9% – на житнє і близько 0,7% на інші його види [6]. Динаміка структурних змін свідчить про зменшення частки житнього борошна з 9,6% у 2003 р. до 5,8% у 2009 р. за одночасного зростання питомої ваги пшеничного. Наслідком таких змін є, з одного боку, незбалансоване співвідношення хлібобулочних виробів із борошна вищих і нижчих сортів, стійкий тренд скорочення випуску житніх сортів хліба, багатих вітамінами, мікро- та макроелементами, з іншого боку, зростання імпорту житнього борошна та його ціни на внутрішньому ринку. Слід відзначити, що Україна постійно імпортує борошно із твердих сортів пшениці для потреб макаронного виробництва з причини нерозвиненості технологій вирощування і зберігання такого зерна.

На внутрішньому ринку борошна працює близько 600 промислових підприємств, з яких 10 –

великі підприємства, що виробляють від 50 тис. т борошна щорічно і більше; 50–60 – середні підприємства (10–50 тис. т щорічно) і більше 500 млинів [4]. Найбільшими виробниками борошна в Україні є ВАТ «Київмлин», ТОВ «Дніпромлин», ДП «Новопокровський комбінат хлібопродуктів» ВАТ «Луганськмлин», а також п'ять підприємств, підлеглих ДАК «Хліб України» і Держкомрезерву.

Розраховані кількісні значення показників концентрації за період 2004–2009 рр. (рис. 2) дозволяють стверджувати, що державний борошняний ринок є висококонкурентним та неконцентрованим (індекс концентрації не перевищував 0,45, індекс Герфіндаля–Гіршмана – 0,10). Водночас у 2009 р. порівняно з попереднім періодом значення даних показників економічної концентрації зросли, відповідно, на 0,0224 та 0,0014 пункти (див. рис. 2), що свідчить про тенденції укрупнення, капіталізації ринку. Так, кількість промислових борошномельних підприємств скоротилася з 617 у 2005/06 МР до 520 у 2009/10 МР. Сьогодні 25 провідних підприємств забезпечують 55% загального обсягу виробництва борошна, тоді як у 2005/06 МР цей показник не перевищував 43% [4].

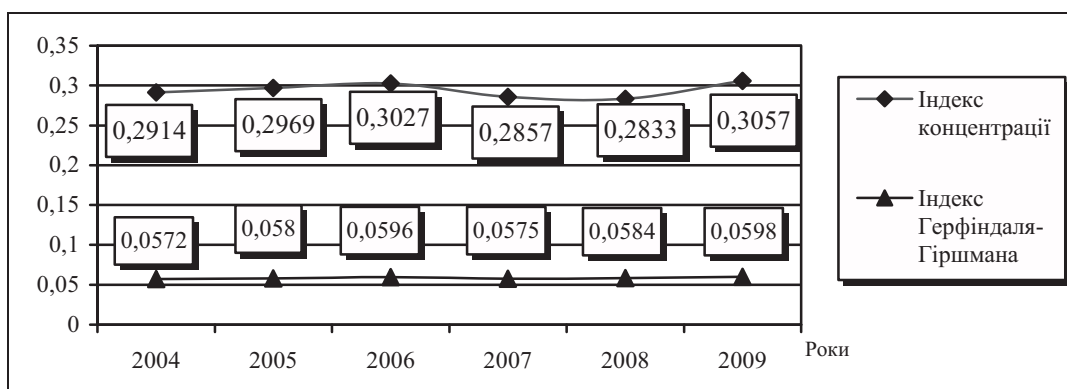

Рис. 2. Динаміка показників концентрації внутрішнього ринку борошна*

* – розраховано за даними Держкомстату України та аналітичних видань [4, 5, 6]

Фінансовий критеріальний блок представлений показниками рентабельності продукції та операційної діяльності суб'єктів господарювання в кожному секторі ринку [1]. Відсутність статистичних даних щодо рівня рентабельності продукції і діяльності харчових підприємств значно звужує

можливості міжсекторного аналізу та порівнянь, передбачених МКО. Проведене узагальнення дозволило визначити середні рівні рентабельності виробництва продукції (в інфраструктурному секторі – операційної діяльності експортерів борошна) у секторах внутрішнього борошняного ринку (рис. 3).

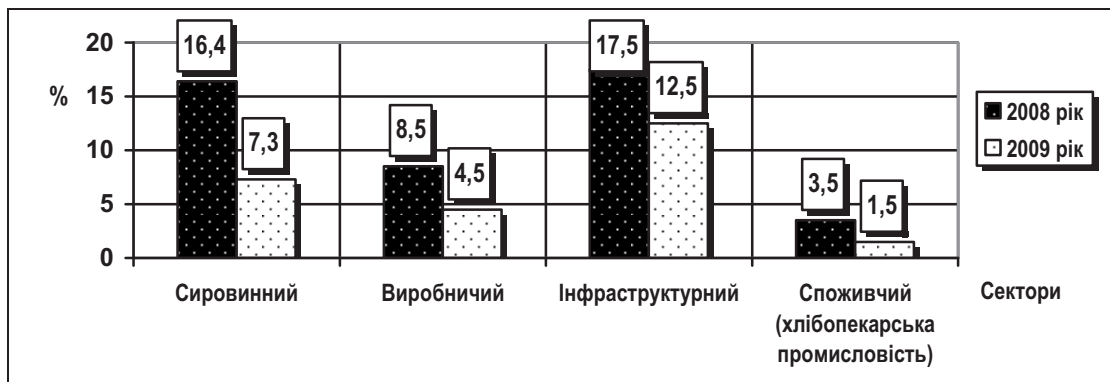

Рис. 3. Середня рентабельність продукції у секторах державного ринку борошна*

* – за даними Держкомстату України та аналітичних видань [4, 5, 6]

Відповідно до методології секторного аналізу інтегрованих товарних ринків [3], рентабельність продукції повинна збільшуватися від сировинного до споживчого сектору у міру додавання певних споживчих якостей товару, які формуються під впливом попиту. Проведене дослідження механізму формування рентабельності борошна в секторному розрізі дозволило встановити іншу закономірність, що виходить за межі теорії. Так, у 2008-2009 рр. найнижчу рентабельність мала продукція з найвищими споживчими властивостями, вироблена хлібопекарськими підприємствами, дещо вищим був показник рентабельності борошна (див. рис. 3). Таким чином, найвищий рівень рентабельності створюється в інфраструктурному секторі ринку. Така тенденція не є одиничним явищем, вона притаманна і державному зерновому ринку, що доводять проведені автором дослідження в цьому напрямку [7].

Міжсекторний аналіз рентабельності продукції вказує на одновекторну спрямованість динамічних змін у всіх секторах борошняного ринку (див. рис. 3). Так, скорочення експортних поставок продукції в 2009 р. обумовило зменшення рентабельності як виробників, так і експортерів українського борошна. Серед причин відносно невисокої рентабельності продукції українських борошномельних підприємств слід виділити такі:

- жорстка конкуренція на внутрішніх ринках збуту та сировини;
- нестабільність цінової кон'юнктури зернового ринку;
- використання застарілого технологічного обладнання;
- недосконалість методів державного регулювання ринку.

Ринок борошна є внутрішньоорієнтованим, що є причиною достатньо жорсткої конкуренції та високої чутливості до коливань споживчого попиту і цін на сировину. Відповідно, доходність промислових підприємств значно знижує постійна конкуренція з міні-млинами, які реалізують борошно за цінами, нижчими ніж у великих виробників. Конкурентами останніх виступають і державні оператори, продаючи борошно за заниженими цінами, як правило, для виробництва «соціальних» сортів хліба. Що стосується ринку сировини, то в періоди активного зернового експорту борошномельним підприємствам складно витримати цінову конкуренцію з міжнародними трейдерами без зменшення рентабельності продукції. Водночас застаріле та енергомістке обладнання багатьох підприємств не дозволяє їм виробляти конкурентну за ціною та якістю продукцію, а також

забезпечувати високий рівень її рентабельності. Сукупна дія вказаних чинників призводить до поступової трансформації ринку в холдинговий формат із замкненим циклом виробництва – від вирощування зернових до випічки хліба та кондитерських виробів. Постійний збут продукції і захист від цінових коливань на зерновому ринку дозволяє холдингам забезпечувати досить високий рівень рентабельності виробництва борошна – близько 30% [4].

Ринок борошномельної продукції є одним із стратегічних та соціально значимих ринків країни, відтак зазнає трансформаційного впливу методів державного регулювання. Їх оцінка входить до складу критеріального блоку державного впливу відповідно до обраної МКО [1]. Головна складова діючого регуляторного механізму – політика державного ціноутворення. Відповідно до Постанови №1548 регіональні органи влади регулюють граничні рівні рентабельності виробництва борошна пшеничного вищого, 1 і 2 сорту, борошна житнього обдирного, оптово-відпускні ціни даних видів продукції, а також граничні торгові надбавки до оптової ціни виробника на борошно не вище 15% [8]. Граничний рівень рентабельності борошна, як правило, складає 5%, однак можливі його регіональні варіації. Так, у 2008 р. підприємствам Херсонської області обмежили рентабельність на рівні 2,5%, Вінницької – 5% [6].

Іншим методом стабілізації внутрішніх цін на хлібопродукти є інтервенції борошна із Держрезерву за цінами, нижчими ринкових, для виробництва соціально значимих сортів хліба. Практика свідчить про низку недоліків у механізмі реалізації даного методу, як-то: відсутність у періоди цінового зростання пропозиції державного борошна; 100%-ва передоплата за кредитні кошти; затримка поставок; необ'єктивний розподіл сировини між хлібо заводами регіональними органами влади; ціна товару, наближена до ринкової тощо. Загалом державні інтервенції забезпечують всього 20-30% потреби хлібопекарських підприємств у борошні, що значно знижує їх ефективність.

Слід відзначити різноспрямованість векторів державного впливу у секторах внутрішнього борошняного ринку. Так, у сировинному секторі активні фінансові інтервенції спрямовані на підтримку внутрішніх цін зерновиробників без обмеження їх рентабельності. У виробничому секторі регуляторний вектор змінює свій напрямок, встановлюючи граничні рівні рентабельності виробництва борошна певних сортів. Найбільш жорсткими є методи адміністративного ціноутворення у хлібопекарській

промисловості; їх деструктивний вплив відображають мінімальні рівні рентабельності хліба (див. рис. 3). Наслідком міжсекторної незбалансованості державної політики ціноутворення є різні темпи приросту цін товару на різних етапах відтворювального циклу. Так, у 2007 р. темп приросту вартості пшениці 4 класу склав 58,1%, борошна 1 сорту – 42,2%, хліба із борошна 1 сорту – всього 20,3% [6]. Такі цінові співвідношення є свідченням нерівноправності умов господарювання різних суб'єктів, що вимагає рефор-

мування державного механізму для досягнення рівноваги міжсекторних фінансових балансів ринку.

Економічна діагностика продовольчого ринку, яка є шостим етапом методики критеріальної оцінки [1], передбачає узагальнення отриманих результатів критеріальної оцінки, визначення ключових проблем і пріоритетних напрямів розвитку досліджуваного ринку.

Результати якісного аналізу державного ринку борошна представимо у вигляді матриці SWOT – аналізу (табл. 4).

Таблиця 4

Матриця SWOT - аналізу державного ринку борошномельної продукції

Сильні сторони	Слабкі сторони
<ol style="list-style-type: none"> 1. Наявність значного природно-ресурсного потенціалу для вирощування зернових культур 2. Екологічна чистота та безпека українського зерна і продуктів його переробки 3. Наявність невикористаних потужностей, значний потенціал додаткового виробництва борошномельної продукції 4. Динамічний розвиток холдингів із замкненим циклом виробництва 	<ol style="list-style-type: none"> 1. Високий ступінь інтенсивності конкуренції на внутрішньому ринку збуту та сировини 2. Наявність «тіньових» субсекторів виробництва борошна посередньої якості 3. Постійні обсяги імпорту борошна із пшениці твердих сортів та житнього борошна 4. Використання промисловими підприємствами застарілого енергомісткого обладнання 5. Недостатність інвестицій для технологічного оновлення виробництв на інноваційній основі 6. Деструктивний вплив державної політики ціноутворення
Конкурентні можливості	Конкурентні загрози
<ol style="list-style-type: none"> 1. Організація виробництва нових продуктів функціонального та лікувально-профілактичного призначення 2. Тенденції зростання світового попиту на зерно та продукти його переробки 3. Освоєння нових зовнішніх ринків збуту продукції, в т.ч. органічної 4. Нарощування обсягів виробництва борошна, підвищення доходності українських підприємств 	<ol style="list-style-type: none"> 1. Тенденції скорочення чисельності населення 2. Низький рівень платоспроможності та соціального захисту населення 3. Адміністративні методи державного регулювання внутрішнього ринку 4. Жорстка конкуренція на зовнішніх ринках збуту борошна 5. Відсутність державної підтримки експорту продуктів зернопереробки

Співвідношення сильних і слабких сторін борошняного ринку свідчить про домінування останніх. Головними складовими сильної сторони функціонування даного ринку є наявність потужного зерновиробничого потенціалу, високий рівень екологічної чистоти та безпеки зерна і продуктів його переробки, нереалізований виробничий потенціал борошномельних підприємств та динамічний розвиток холдингів. Перелічені переваги внутрішнього ринку борошна визначають його конкурентні можливості, зокрема, розвиток інноваційних напрямів борошномельного виробництва та освоєння зовнішніх ринків збуту продукції, в т.ч. і органічної. Головними складовими слабкої сторони функціонування борошняного ринку є жорстка конкуренція як на

ринках сировини, так і готової продукції, наявність «тіньових» субсекторів, імпортні поставки високоякісного борошна, інвестиційна непривабливість ринку, обумовлена діючою державною політикою ціноутворення. Конкурентні загрози, породжені слабкими сторонами ринку, передбачають зменшення внутрішнього попиту внаслідок негативної демографічної тенденції, використання адміністративних регуляторних заходів, обумовлених падінням платоспроможності населення, втрату зовнішніх збутових ринків, домінування експорту сировини над продуктами зернопереробки (див. табл. 4).

Інтегральний аналіз ринку, що є завершальним етапом МКО, передбачає обґрунтування найефективніших методів його цілеспрямованого регу-

лювання, моделювання можливих сценаріїв розвитку ринку [1]. Результати критеріальної оцінки та діагностики державного ринку борошна дозволяють стверджувати, що стабільний розвиток його складових секторів визначається ступенем вирішеності трьох завдань:

- 1) задоволення внутрішнього попиту, скорочення імпорتنих поставок борошна для потреб хлібопекарської та макаронної промисловості;
- 2) освоєння зовнішніх ринків збуту продукції;
- 3) реформування механізму державного цінового регулювання.

Перспективні напрями розвитку внутрішнього ринку борошномельної продукції та вектори державного впливу, орієнтовані на вирішення вищевказаних завдань та активізацію відтворювальної функції даного ринку, визначено в таблиці 5.

Для підприємств, які реалізують борошно тільки на внутрішньому ринку, перспективним напрямом розвитку є освоєння виробництва інноваційної

продукції, зокрема, борошняних композиційних сумішей із заданим вмістом основних поживних і біологічно активних речовин [9]. Стимулом для їх випуску може бути скасування граничних рівнів рентабельності даної продукції. Іншим напрямом розвитку є відновлення виробництва борошна із пшениці твердих сортів для потреб хлібопекарської і макаронної промисловості та житнього борошна. Необхідною умовою реалізації даного напрямку є забезпечення підприємств високоякісною сировиною за доступними цінами шляхом стимулювання власного виробництва твердої пшениці та жита за допомогою спеціальних премій (див. табл. 5). Слід зазначити, що збільшення частки житнього борошна у структурі виробництва та невисока його вартість (порівняно з імпортованим) дозволить збалансувати співвідношення хлібобулочних виробів із борошна вищих і нижчих сортів, а випуск борошна із пшениці твердих сортів сприятиме розвитку українського виробництва макаронних виробів групи «А», мінімізуючи імпорт товарів даної категорії.

Таблиця 5

Перспективні напрями розвитку українського ринку борошна

<i>Ключові завдання</i>	<i>Напрями розвитку</i>	<i>Вектори державного впливу</i>
1. Задоволення внутрішнього попиту, зменшення імпорту борошна	Відновлення виробництва борошна із пшениці твердих сортів та житнього борошна	Премія аграріям за додаткові посіви культур, що імпортуються (продовольчої пшениці твердих сортів, жита тощо)
	Організація випуску інноваційних видів продукції (наприклад, борошняних композиційних сумішей)	Скасування граничних рівнів рентабельності виробництва інноваційної продукції
2. Освоєння зовнішніх ринків збуту борошна	Виробництво продукції з урахуванням вимог зовнішніх покупців та специфіки ринків збуту; дотримання строків поставок і постійної якості борошна	Додаткові квоти на експорт зерна тим трейдерам, які експортують борошно; допомога в здійсненні сертифікації української продукції
3. Реформування механізму державного цінового регулювання	Підвищення рентабельності, інвестиційних можливостей підприємств	Мінімізація адміністративного ціноутворення; адресна допомога малозабезпеченим категоріям населення
	Гарантоване забезпечення сировиною соціально орієнтованих підприємств	Оптимізація механізму розподілу борошна із Держрезерву для виробництва «соціальних» сортів хліба

Освоєння зовнішніх ринків збуту генерує питання сертифікації продукції, відповідності її якості вимогам зовнішніх покупців, чіткого дотримання строків поставок, формування довгострокової маркетингової стратегії тощо. Державна допомога у їх вирішенні може надаватися у формах стимулювання трейдерів до експорту українського борошна шляхом виділення їм додаткової квоти на

експорт зерна, а також фінансової підтримки сертифікаційного процесу (див. табл. 5). Слід відзначити, що трейдери мають досвід експорту продуктів зернопереробки: у 2007/08 МР вони активно постачали українське борошно на світовий ринок (роль стимулу відіграли експортні квоти на зерно), як наслідок, обсяги його експорту зросли у 14,2 рази (див. табл. 2). Незважаючи на скорочення експортних

поставок у 2010/11 МР (на 53,7%) внаслідок посилення зовнішньої конкуренції та зміну країн-імпортерів, світовий попит на українське борошно залишається стабільно високим, стимулюючи виробників до розширення експортної діяльності, а державу – до її підтримки.

Завдання реформування діючого регуляторного механізму покликано знизити адміністративний ціновий тиск на борошномельні підприємства і, таким чином, підвищити рівень їх доходності, активізувати інноваційно-інвестиційні процеси, підвищити якість продукції (див. табл. 5). З огляду на мізерний рівень рентабельності виробництва хліба (див. рис. 3) доцільно оптимізувати механізм розподілу борошна із держресурсів для цільового забезпечення соціально орієнтованих хлібопекарських підприємств, а також поступово скорочувати виробництво «соціального» хліба, запроваджуючи адресні дотації малозабезпеченим категоріям населення.

Висновки. В ході критеріальної оцінки українського ринку борошна було встановлено, що досліджуваний ринок належить до категорії державних чотирьохсекторних інтегрованих ринків з повним відтворювальним циклом, стабільний розвиток яких є необхідною передумовою сталого економічного зростання країни. Внутрішній борошняний ринок є неконцентрованим з характерними рисами інтенсивної конкуренції як на ринках збуту готової продукції, так і ринках сировини. Невисокий рівень рентабельності українського борошна обумовлений

як жорсткою конкуренцією, так і нестабільністю кон'юнктури зернового ринку, недосконалістю діючих регуляторних методів, зокрема, адміністративного ціноутворення, механізму розподілу борошна із держресурсів. Головними сильними сторонами досліджуваного ринку є наявність потужного виробничого потенціалу як сільськогосподарських, так і борошномельних підприємств, екологічна чистота і безпека їх продукції, слабкими сторонами – наявність «тіньових» субсекторів, імпортні поставки високоякісного борошна, інвестиційна непривабливість ринку. Перспективні напрями розвитку борошняного ринку передбачають задоволення внутрішнього попиту шляхом організації виробництва високоякісної та інноваційної продукції, освоєння зовнішніх збутових ринків. Їх успішній реалізації сприятиме реформування механізму цінового регулювання, а також застосування низки стимулів для зерновиробників і експортерів борошна. Слід відзначити, що стимулювання виробництва доданої вартості товару на ринку борошна згенерує аналогічні процеси на суміжних ринках, зокрема, зерновому, хлібопекарських і макаронних виробів, активізуючи їх відтворювальні функції та сприяючи розвитку інтегрованих продовольчих ринків. Перспективи подальших розвідок в даному напрямку полягають у поглибленні критеріальної оцінки досліджуваного ринку в розрізі критеріальних блоків цінових співвідношень, міжсекторних взаємозв'язків, продовольчої безпеки відповідно до обраної методики.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Нікішина О. В. Методичні засади критеріальної оцінки та діагностики продовольчих ринків / О. В. Нікішина // Економіка харчової промисловості. – 2010. - № 2 (6). – С. 35 – 41.
2. Методика визначення монопольного (домінуючого) становища суб'єктів господарювання на ринку, затверджена Розпорядженням Антимонопольного комітету України 5 березня 2002 р. № 49-р. // Конкуренційне законодавство України : Юридичний збірник. – К., 2002. – 296 с.
3. Лисюк В. М. Актуальні проблеми регулювання товарних ринків / В. М. Лисюк // Вісник соціально-економічних досліджень. ОДЕУ. Вип. 22. – Одеса. – 2006. – С. 222–226.
4. Мадай А. Меленхолия / А. Мадай, Г. Татаренко // Бизнес. – 2010. – № 18-19. – С. 63 – 65.
5. Офіційний сайт Державного комітету статистики України. [Електронний ресурс] – <http://www.ukrstat.gov.ua>.
6. Силивончик А. Мучной дозор / А. Силивончик, Г. Татаренко // Бизнес. – 2008. – № 4. – С. 110-112.
7. Нікішина О. В. Баланс інтересів: критерій раціональності економічних відносин (на прикладі державного ринку зерна) / О. В. Нікішина // Економіка харчової промисловості. – 2010. – № 4 (8). – С. 42-48.
8. Про встановлення повноважень органів виконавчої влади і виконавчих органів міських рад щодо регулювання цін (тарифів). Постанова Кабінету Міністрів України № 1548 від 25.12.1996 р. (зі змінами та доповненнями). [Електронний ресурс] – Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua/>
9. Сердюк Л. Напрями підвищення харчової цінності зернових продуктів в Україні / Л. Сердюк, М. Мардар // Товари і ринки. – 2006. - № 2 – С. 79 – 86.

